

MPRA

Munich Personal RePEc Archive

Economic Growth in Bulgaria – Alternatives, Opportunities and Policy

Dimitrov, Mitko

2016

Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/82760/>
MPRA Paper No. 82760, posted 27 Nov 2017 19:41 UTC

ИКОНОМИЧЕСКИЯТ РАСТЕЖ В БЪЛГАРИЯ – АЛТЕРНАТИВИ, ВЪЗМОЖНОСТИ И ПОЛИТИКА

Тази тема ме интересува от доста време. И друг път съм говорил за пречките пред икономическия растеж. За разлика от това, което и друг път някои от вас са слушали, ще се опитам да акцентирам върху моделите на развитие на икономиката. Т.е. пречките, които според мен не ни позволяват да имаме този растеж, за който имаме потенциал, се дължат на нещо трайно, нещо, което можем да определим като специфичен модел, реален, действащ модел на създаването и функционирането на пазарната икономика в България.

Когато говорим за ниските темпове на растеж, най-често причината се търси в кризата. Кризата, която е факт и е обхванала целия свят. И най-лесното обяснение е, че, ето, светът е в криза, България е в криза и затова темповете ни са ниски и не можем да имаме толкова добър растеж, колкото имахме преди кризата или колкото ни се иска да имаме. Затова най-напред искам да обърна внимание на това, че според мен основният проблем на икономическия растеж в България не е в кризата.

Кризата естествено оказва влияние върху целия свят, в това число и върху България. Влиянието ѝ върху България е именно заради останалия свят, защото ако основните ти търговски партньори са в криза, естествено е това да се отрази и върху твоето развитие. Но ако погледнем в сравнителен план, България се представя сравнително добре на фона на останалите страни-членки, значително по-добре от повечето страни-членки на ЕС.

¹ Митко Димитров е професор доктор в Института за икономически изследвания при БАН.

Таблица 1. Темп на прираст на реалния БВП на глава от населението

Год.	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Год.
ПОЛША	7.1	5	4.6	4.3	1.2	1.5	4	5.4	3.7	6.3	6.8	5.1	1.5	2.9	4.5	2	1.6	0
СЛОВАКИЯ	4.3	4.2	-0.1	1.3	3.9	4.6	4.8	5	6.6	8.3	10	5.6	-5.1	4.2	3.6	1.6	0.8	3
БЪЛГАРИЯ	-1	5.6	2.5	6.3	7.5	5.2	6.4	7.3	6.9	6.8	7	6.7	-5	1.1	4.4	1.2	1.4	3
ГЕРМАНИЯ	1.5	1.9	1.8	2.9	1.3	-0.2	-0.4	1.2	0.7	3.8	3.4	1.3	-4.9	4.2	3.3	0.5	0.2	3
ЛИТВА	8.9	8.4	-0.3	4.4	7.6	7.7	11	8.6	9.6	9.5	11	4	-14	3.7	8.5	5.1	4.4	4
ШВЕЦИЯ	2.7	4.1	4.6	4.3	1	2.2	2	3.8	2.7	3.7	2.6	-1.4	-5.8	5.7	2.2	0.2	0.8	4
РУМЪНИЯ	-4.6	-2	-0.2	2.5	5.8	8	5.5	8.8	4.4	8.1	6.5	7.5	-6.4	-1	2.5	1	3.9	5
АВСТРИЯ	2.2	3.7	3.3	3.4	0.5	1.2	0.4	1.9	1.7	3.1	3.4	1.1	-4.1	1.5	2.5	0.4	-0.2	5
ЛАТВИЯ	10.7	6.6	3.8	6.3	8.7	8.4	8.7	10	11	12	11	-1.7	-16	0.8	7.3	6.5	5.1	6
ЕСТОНИЯ	13.3	7.8	0.7	10	6.7	7	8.2	6.7	9.1	10	7.7	-4	-14	2.6	9.5	4.5	2.2	6
ЧЕХИЯ	-0.7	-0.2	1.8	4.3	3.6	2.4	3.8	4.7	6.5	6.7	5.2	2	-5.1	2.2	2	-1.1	-1	7
БЕЛГИЯ	3.5	1.7	3.3	3.4	0.5	0.9	0.4	2.8	1.2	2	2.1	0.2	-3.5	1.4	0.9	-0.8	-0.3	7
ФРАНЦИЯ	1.8	3	2.8	3	1.1	0.2	0.2	1.8	1.1	1.8	1.7	-0.6	-3.6	1.2	1.5	-0.5	-0.3	8
ХЪРВАТИЯ	4.7	3.6	-2.2	6.7	3.3	4.8	5.4	4.1	4.3	5	5.1	2.2	-6.8	-2	3.3	-1.9	-0.5	8
СЛОВЕНИЯ	5.1	3.7	5.3	4	2.8	3.7	2.9	4.4	3.8	5.5	6.4	3.2	-8.8	0.9	0.5	-2.7	-1.2	8
УНГАРИЯ	3.3	4.3	3.5	4.5	4	4.8	4.1	5	4.2	4.1	0.3	1.1	-6.6	1.3	1.9	-1.2	1.4	8
ФИНЛАНДИЯ	5.9	4.8	3.7	5.1	2.1	1.6	1.8	3.8	2.6	4	4.9	-0.2	-9	2.9	2.3	-1.5	-1.8	8
НИДЕРЛАНД.	3.7	3.3	4	3.2	1.2	-0.6	-0.1	1.9	1.8	3.2	3.7	1.4	-4.2	1	0.5	-1.6	-1.1	8
ВЕЛИКОБРИТ	4.1	3.3	2.6	4	1.8	1.9	3.5	2.7	2.6	2.2	2.7	-1.4	-5.8	0.9	0.4	-1.2	1.1	9
ДАНИЯ	2.7	1.8	2.2	3.2	0.3	0.1	0.1	2.1	2.1	3.1	1.2	-1.4	-6.2	0.9	0.7	-0.7	0	10
ИРЛАНДИЯ	10.2	7.4	9.8	9.2	3.4	3.6	2	2.4	3.7	2.8	1.9	-4.2	-7.3	-1.5	1.8	-0.1	-0.6	11
ИСПАНИЯ	3.6	4.1	4.2	4.2	2.5	1.2	1.4	1.6	1.9	2.5	1.6	-0.7	-4.5	-0.5	-0.1	-1.7	-0.7	11
ГЪРЦИЯ	3	2.8	3	4.1	3.9	3.1	5.6	4	1.9	5.1	3.1	-0.6	-3.5	-5.2	-7	-6.7		12
ПОРТУГАЛИЯ	4.1	4.7	3.6	3.4	1.3	0	-1.6	1	0.3	1.1	2.1	-0.1	-3	1.9	-1.1	-2.8	-0.5	14
ИТАЛИЯ	1.8	1.4	1.4	3.6	1.8	0.1	-0.8	0.7	0.2	1.6	0.9	-1.9	-6.1	1.2	0.1	-2.7	-2.1	17

Източник: База данни на Евростат

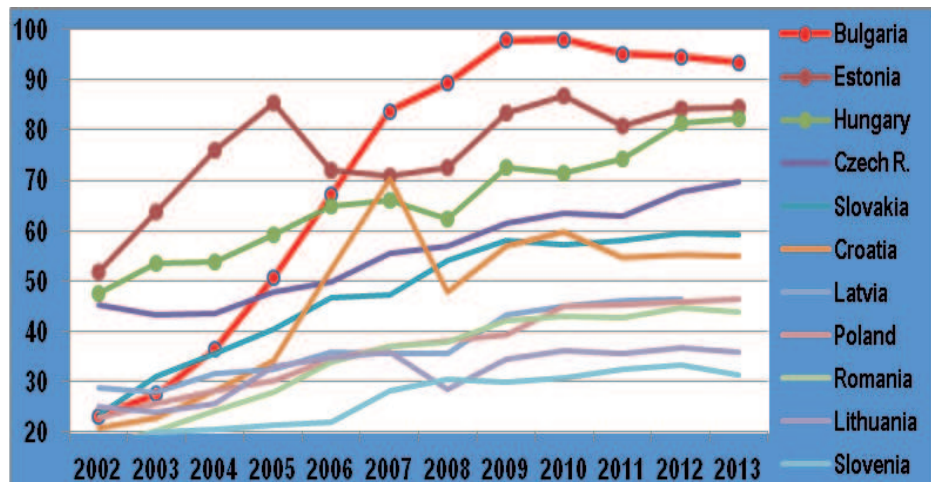
На тази таблица (вж. Таблица 1) съм се опитал да сравня страните от Европейския съюз, според това, колко години им трябваша или им трябва да излязат от кризата.

Знаете, че Полша единствено премина през кризата без намаление на БВП. След това обаче има три страни, сред които България, на които им трябваша 3 години, за да преодолеят намалението на реалния БВП на глава от населението. Показателят, който се използва за сравнение, се влияе положително от намаление на населението, но неговата тежест не е толкова голяма и това не е основната причина за доброто представяне на България. Има и други страни, чието население намалява, но те са по-надолу в таблицата.

Времето за излизане от кризата за страните от ЕС средно е около 7-8 години, но има страни, които са в дъното на таблицата - Гърция, Португалия, Италия и Испания, на които ще им трябва много повече от 10 години. По-голямата част от страните-членки на ЕС през 2013 година все още не бяха излезли от кризата и затова аз съм използвал темповете на растеж на БВП от преди кризата, за да видя колко години са загубили тези страни от икономическото си развитие. Шестте страни в дъното на таблицата губят по 10, 12, 15 години от икономическото си развитие, заради кризата, за тях напълно основателно може да се твърди, че те са пострадали много тежко.

По отношение на преките чуждестранни инвестиции, аз не приемам за правилен подхода, при който се прави сравнение на сегашните милиард, милиард и половина евро с това, което имахме преди кризата - 7-8 и дори 11 милиарда евро. Според мен това бяха изключително високи нива, които не са нормални и които няма да можем да постигнем в нормални години. Постигнато е едно насищане на икономиката за даден период и това се вижда много ясно и добре на Фигура 1, която показва съвкупния обем на преките чуждестранни инвестиции спрямо БВП. Вижда се, че в България след 2008 г. това равнище се движи в границите на 90-100% от БВП и е най-високо в сравнение с останалите страни-членки на ЕС от Източна Европа. Същият показател за Естония и Унгария е между 80% и 85%, а за останалите страни от Източна Европа е още по-нисък. Всяка икономика има някаква поглъщателна възможност, не може да се очаква, че преките чуждестранни инвестиции ще растат до безкрай и не бива високите обеми от 2006-2008 г. да са критерий при оценките.

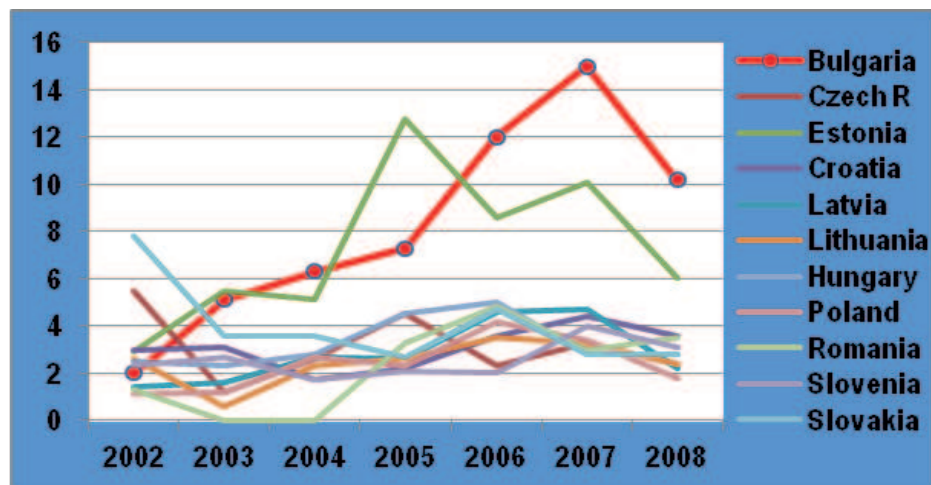
Фигура 1. Входящи ПЧИ в % от БВП

Източник: Eurostat: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tipsbp100>

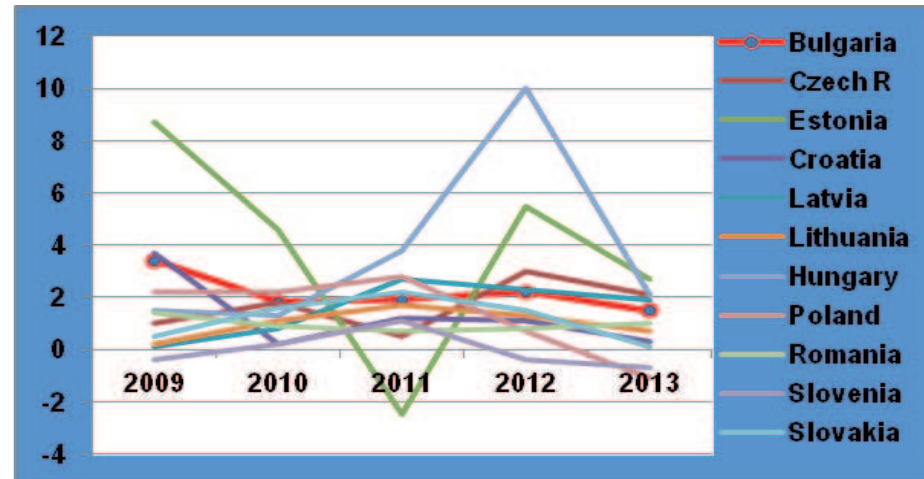
За периода след кризата, според мен, ще бъде нормално чуждестранните инвестиции да се поддържат на ниво от 2 млрд. евро годишно. Сега те са между 1 и 1,5 млрд. евро, но дори и този обем поставя България в горната част на графиката (вж. Фигура 1) в сравнение с останалите източно-европейски страни по отношение на преките чуждестранни инвестиции спрямо БВП.

Фигура 2. Интензивност на потоците ПЧИ, пазарна интеграция, 2002-2008 г.

Източник: Eurostat

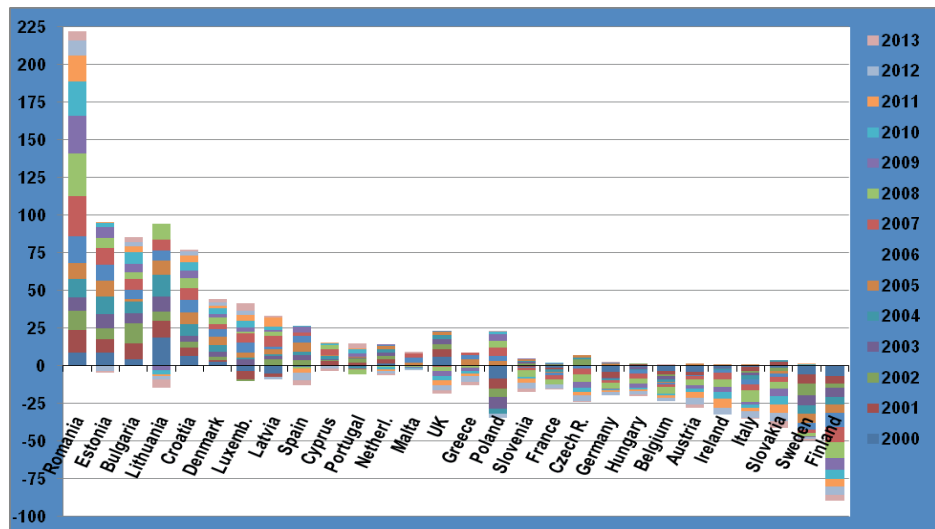
Фигура 3. Интензивност на потоците ПЧИ, пазарна интеграция, 2009-2013 г.

Източник: Eurostat: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tec00107>

Има един показател, който се следи от Евростат и се нарича „Условия на външна търговия“. През 5 години се сравняват цените, на които стоките и услугите на една страна се продават на външните пазари. България все още има предимства, т.е. цените на нейните стоки и услуги растат и страната все още не е изчерпала възможностите си да подобрява продажбите си навън, успявайки да повиши цените, на които продава (Фигура 4). Т.е., по този показател, който все пак в момента говори за конкурентоспособност в международната търговия, България също стои добре.

Фигура 4. Условия на търговия (стоки и услуги), 5-годишни изменения, %

Източник: Eurostat

Освен това, парите, които идват от българите в чужбина, се запазват на постоянно равнище между 800 млн. и 1 млрд. евро и са солидна подкрепа за икономиката. Въпреки чувствителното увеличение на дълга през миналата година, все още нямаме проблеми с обслужването му. У нас данъците са ниски, бюджетният дефицит не е заплаха за макроикономическата стабилност.

България е малка страна с отворена икономика, силно зависима от външните пазари и кризата безспорно оказва влияние върху икономическото ни развитие. Но ние нямаме толкова големи проблеми, както много от другите страни в криза в ЕС. Следователно, не можем да кажем, че по-доброто справяне с проблемите, предизвикани от кризата, е основният фактор, който позволи на икономиката да се развива с по-високи и по-добри темпове.

А има ли други фактори, които могат да ни помогнат да ускорим икономическия растеж? Или, по друг начин поставен, въпросът може да звучи така: „Има ли проблеми, чието решаване може да се превърне във фактор за развитие на икономиката?“

За да се приближим до отговора на този въпрос, нека да се запитаме: „От какво сме недоволни?“, и „Кои са проблемите, които виждаме, че пречат на развитието ни?“

- Това, че съзнаваме, че България е страната с най-нисък БВП на глава от населението, с най-ниски доходи в ЕС;
- Това, че равнището на корупцията се възприема като много високо;

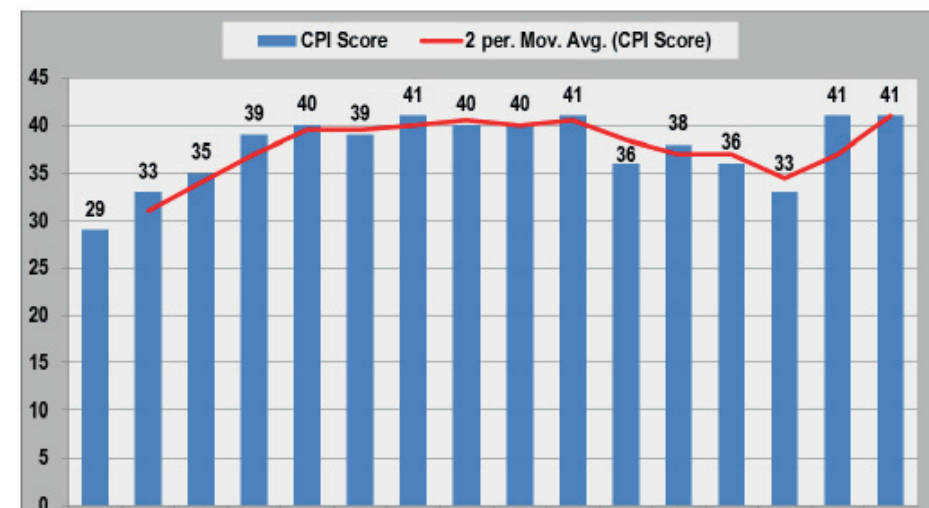
- Това, че размерът на сивата икономика е висок;
- Това, че в много случаи бизнесът оценява средата като враждебна;
- Затова, че има разочарование и силно недоволство от политическата класа;
- Затова, че съдебната система, администрацията, образованието и здравеопазването не предоставят качествени услуги;
- Не се използват ефективно земята и другите природни ресурси;
- Това, че сме в демографска криза и наблюдаваме обезлюдяване на много територии, висока емиграция и голям процент от българите не се връщат в България.

И още много други неща, които всеки от вас би могъл да допълни.

Нека да разгледаме някои от тези проблеми.

Нашата икономика работи с много дефекти и като обобщен израз на тези дефекти най-често се посочва равнището на корупцията. Това, което виждате на Фигура 5, мисля, че общо взето са познати числа от доклад, който ежегодно се публикува.

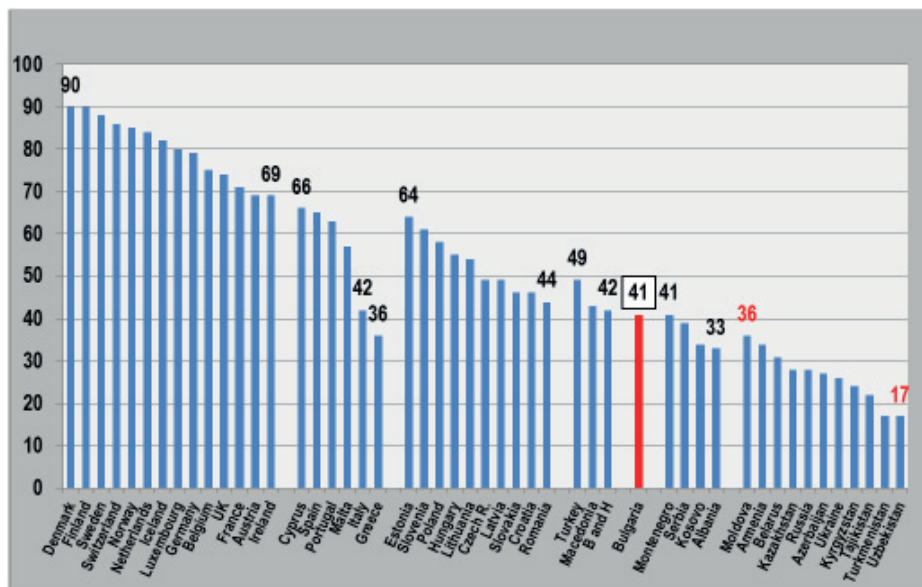
Фигура 5. Индекс на възприемане на корупцията в България, 1998 - 2013 г.

Източник: CPI

Виждате, че през първите години след 1997 г., когато започна реалната трансформация на икономиката, това се съпровожда от значително увеличаване на прозрачността – от 29% до 40%. Това, върху което искам да ви обърна внимание и което е тревожното е, че след това от 2002 г. нататък имаме едно стабилизиране на равнището на корупцията на едно лошо равнище. Това са 40% прозрачност, т.е. равнището на корупцията е добавката до 100%, което означава, че 60% от нашия обществен живот и от икономическия живот по някакъв начин е свързан с корупция и това високо равнище се запазва продължително време. Има леки колебания надолу, леки колебания нагоре, но в крайна сметка виждате, че равнището на прозрачност се движи между 35 и 40%.

Фигура 6. Индекс на възприемане на корупцията в страните от ЕС и ОНД, 2013 г.

Източник: CPI

Понякога чуваме обяснения, че това е свързано с нашата култура, с нашето историческо наследство. Много често нежеланието да се намери решение на въпроса се оправдава именно с това, че навсякъде има корупция, това е нещо неизкоренимо. Наистина, няма страна, в която да няма корупция, но това, което искам да покажа в следващата таблица е, че много важно е равнището, много важна е степента. Едно е, когато в някоя страна има 80-90% светла част и черната част е поставена някъде в ъгъла с 10-20%, друго е, както при нас, когато тя преобладава тотално и просто определя, характеризира начина на живот и взаимоотношенията в страната.

Културните особености и историческото наследство наистина влияят, защото тук в първата група са страните от Северна Европа и развитите страни, и виждате, че при тях общо взето показателите са значително по-добри, отколкото във всички останали групи. Но това е едната страна, другата страна е, както виждате, разликите вътре в тях са между 69% и 90%. Тези различия, според мен, вече се определят от работата на институциите. Това е нещото, което всяка страна може да направи вътре в рамките на тази културна общност и това наследство, към което принадлежи.

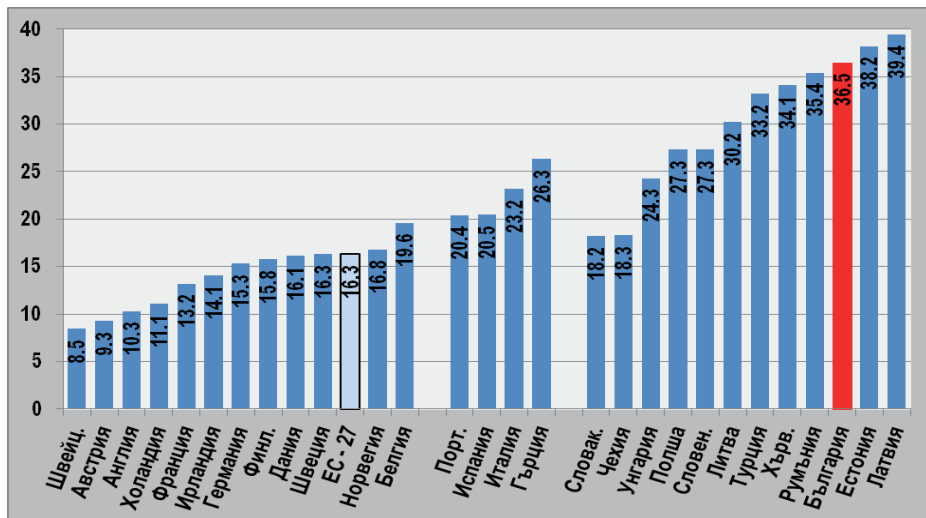
Същото се вижда и във втората група. Това е Южна Европа, за която общо взето знаем, че навиците на хората са по-различни, личните отношения играят роля, мафията е разпространена. Но вътре в групата пак има разлика: едно е 36% прозрачност, както е в Гърция, тя влоши резултатите си през последните години, друго е 65-66%, както е в Испания и в Кипър. Вътре в рамките на този културен модел различията зависят, мисля отново, от работата на институциите и от желанието на правителствата, на гражданите да решат проблемите си.

Същото се наблюдава в Източна Европа - между 44% и 64%. Като цяло резултатите са по-лоши, но въпреки това има страни, в които институциите работят по-добре. Даже в нашия регион, вижте тук при Балканите, също има различия. Общо взето като район сме на по-ниски позиции, но едно е 33% в Албания, друго е 49% в Турция, т.е. различията пак зависят от спецификата в съответната страна. България е, както виждате, с 41%, по средата на нашия регион и далече, далече, далече назад, ако правим сравнение в рамките на Европейския съюз. Даже в постсъветските републики също виждате, че има голяма разлика, въпреки че общо взето те са с едно наследство, традиции и т.н. Все пак между отделните страни се наблюдава чувствителна разлика, между 17% и 36%.

Така, че културата играе роля наистина, наследството играе роля, особеностите играят роля. Знаете, че има един известен мислител, който свързваше тези проблеми с протестантската етика, всички тези неща наистина оказват влияние, но основният фактор, върху който ние можем реално да влияем, това е работата на институциите и мисля, че трябва да се концентрираме върху това.

Другият обобщен показател, това е делът на сивата икономика. Показвам ви резултатите от последното изследване на ВИЗА, те не се различават общо взето от всички подобни изследвания, имат близки показатели.

Фигура 7. Сивата икономика в страните от ЕС, 2013г.

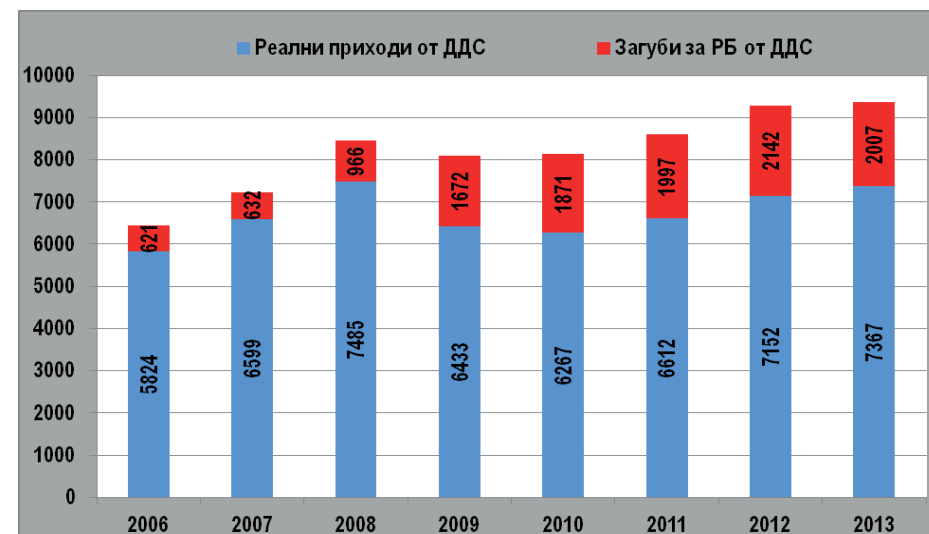

Източник: ВИЗА

Виждате, че България е почти накрая с 36,5%, има две страни зад нас, което наистина е много високо равнище. Пак има различия между отделните групи страни, в зависимост от културното равнище, но вътре във всяка от тези групи пак има разлика, която аз отдавам на ефективната работа на институциите.

На следващата Фигура 8 са сравнени потенциалните **приходи от ДДС** и това, което реално е събрано. Виждате, че последните години, последните две години възможностите са били за над 9 млрд., 9 млрд и 300 млн. лева, а събраните суми от ДДС са 7 млрд., 7 млрд. и 300 млн. За още по-ясно представяне, несъбраните суми от ДДС са дадени като червени надбавки отгоре върху колонката.

Фигура 8. Потенциални и реални приходи от ДДС за ДБ – млн. лв.

Източник: НСИ

Това е фактически несъбраният ДДС и когато човек погледне числата, наистина звучат доста стряскащо. Близко 2 млрд. през 2011 г., 2 млрд. и 100 млн. през 2012 г., малко над 2 млрд. през 2013 г., т.е. става въпрос наистина за много големи числа, особено, когато си ги представите на фона на дискусиите за бюджета. Милиарди са несъбраните приходи към бюджета, а се търсят 50 млн., за да се решат някакви социални проблеми, 100 млн. за нещо друго... Водят се безкрайни спорове между групите в парламента, а фактически има възможности, които могат да покрият дори бюджетния дефицит, защото само тази сума надхвърля значително бюджетния дефицит, освен това ще има възможности и за допълнително разпределение.

Не трябва да се забравя, че към сумите от несъбран ДДС трябва да бъдат добавени и акцизите от цигари, от алкохол и митата от зеленчуци и други продукти. Общата сума на загубите, на несъбраните приходи към бюджета, разбира се по експертна оценка, понеже точно не могат да се преценят всички потенциални приходи, но общо те са в порядъка на 3-4 млрд. лв. годишно. Това наистина звучи и е много стряскащо, и най-малкото трябва да ни накара да се замислим.

На предишни обсъждания, ако си спомняте семинара, който проведохме съвместно с БОРКОР и с представители от Министерството на финансите, като че ли се наблюдаваше повече тенденцията да се отрича или омаловажава

проблемът. А когато ги питаме, „Къде е грешката в изчисленията?“ – никой не може да я посочи. Но ето виждате, че тази година МФ очаква неговите специализирани агенции да съберат от ДДС и акцизи около 800 млн. лв. допълнителни средства за бюджета. Ако това бъде изпълнено, то ще покаже, че са възможни действия, които могат да бъдат успешни. Въпросът е да се види дали това са нови средства, получени от разширяване на обхвата и второ, да се види, дали този процес ще продължи и след това в годините. Защото, ако е само еднократно, то това ще означава, че схемата е останала същата, само са сменени играчите. Ако това продължи по-нататък в годините, т.е. разширява се, увеличава се събирането на тези несъбрани средства от ДДС и от акцизи и други възможни приходи, то това ще означава, че наистина възможности, които не са били използвани дотогава, се използват в тази насока.

Ако трябва да вървим към някакви изводи, това, върху което искам да ви обърна внимание е, че данъчните измами са широко разпространени, имат стабилно и устойчиво място, влиянието им върху икономическия живот е много важно. Ако вземем предвид също стабилното и устойчиво високо равнище на корупцията, стабилният висок дял на сивата и черна икономика, можем да кажем, че това наистина е един много голям рисков фактор, който заплашва стабилността и нормалното функциониране на икономическата система. Културният и историческият фактор влияят наистина, но ефективната работа на институциите е основният проблем, чието решение е в наши ръце. Не може страната да има лошо работещи институции, да бъдем винаги най-добри в най-лошите показатели и да не бъдем винаги последни в Европейския съюз. При положение, че голяма или съществена част от подобрението на икономическото ни състояние може да бъде намерено именно чрез по-успешна работа на институциите, трябва да се търсят ефективни начини за преодоляване на дефектите в тяхната работа.

Когато търсим решение на проблемите, трябва да сме наясно кога и как те са възникнали. Логично е да се предположи, че сегашните дефекти във функционирането на икономиката са породени от начина, по който беше осъществена смяната на икономическата система в България. Затова нека да проследим икономическото развитие на страната след 1989 г., разделено на три периода.

Първи период 1989 - 1997 г.

Първите 7–8 години се характеризираха с много ясно изразена видима за всички схема, насочена към това, което се нарича декапитализация на държавните предприятия, т.е. схема за ограбване на държавните предприятия и прехвърляне на средствата в частни ръце. Това стана на времето първо като се промени смисълът на т.нар. „корпоратизация на държавните предприятия“. Нейният смисъл беше в това, държавата да се оттегли от директното, оперативно управление на предприятията, да ги регистрира според юридическите форми,

които съществуват в страните с пазарна икономика, да избере чрез конкурси подходящи мениджъри и да ги остави да управляват, съобразявайки се със сигналите, които идват от външната национална и международна среда. Но тук има една много важна дума, която се оказа ключова за разбиране на проблема, който ни интересува и тази дума е „контрол“. Държавата беше собственик на корпоратизираните предприятия, а основната функция на собственика е да контролира мениджърите по такъв начин, че те да управляват в негов интерес.

На практика, българската държава се отказа от контролните си функции, с което създаде условия и дори насърчи мениджърите да декапитализират предприятията, които им бяха предоставени за управление. Това беше осъществено чрез:

- Широкообхватна децентрализация на съществуващите обединения, което доведе до многократно увеличаване на броя на новорегистрираните предприятия;
- Формално провеждане на мениджърските конкурси;
- Неефективно участие на представителите на държавата в УС, НС, СД, поради големия брой на предприятията и непрофесионалните мотиви при назначенията;
- Несигурността на мениджърите, поради честата смяна на правителствата;
- Отсъствие на приватизация;
- „Меки“ бюджетни ограничения;
- Поддържане на нестабилна макроикономическа среда.

В резултат на това беше наложен порочен модел на функциониране на икономиката, чиято основна характеристика е широкото заместване на получаването на доход от икономическа дейност с получаването на рента на основата на политическа и икономическа власт, позиции в бюрократичната система, насилие, страх, измама и други неикономически фактори. Този вид рента се извлича основно от държавните предприятия и води до тяхната бърза декапитализация. Но веднъж възникнала, системата се насочва и към новосъздадения частен сектор, с което затруднява допълнително неговото възпроизводство и развитие.

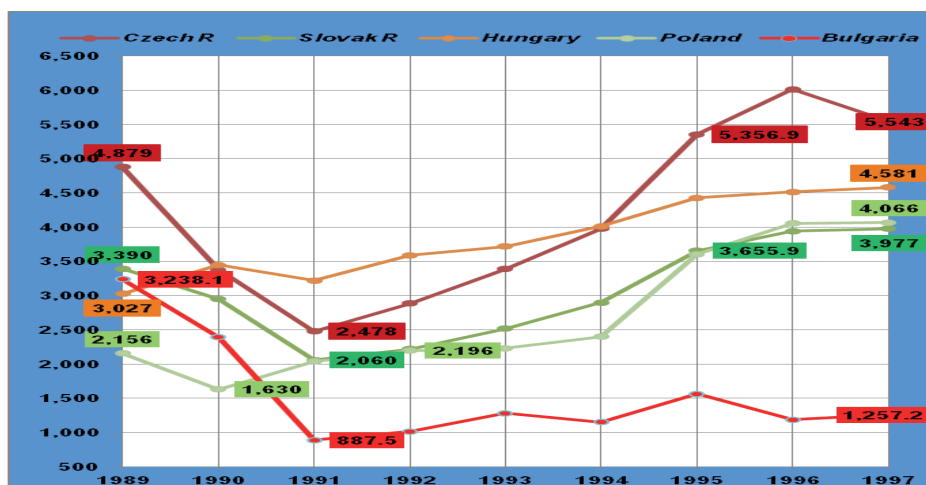
Резултатът беше масивна декапитализация на държавните предприятия, значителен спад на производството, загуба на производства с потенциал за успешно реструктуриране и включване в международното разделение на труда, висока безработица, макроикономическа, социална и политическа нестабилност. И в крайна сметка България достигна до най-ниското си равнище в сравнение с останалите страни-членки на ЕС от Източна Европа, както по отношение на БВП, така и на индустриалното производство.

Това е обяснението, защо сега сме на толкова ниско равнище, защо сега сме изостанали. Ето вижте на следващата графика как се променя БВП на глава от населението на България, в сравнение със страните от Централна Европа.

Много ясно се вижда на Фигура 9, че в началната точка, през 1989 г., България не е сред най-бедните страни според равнището на БВП на глава от населението. Като изключим Словения и Чехия, които бяха по-развити, България е била в една група с останалите страни, при това не в долната част.

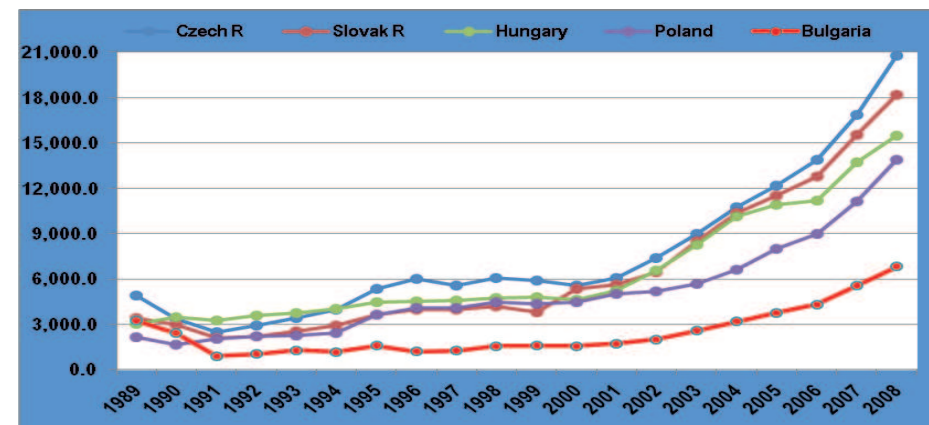
Всяка смяна на системата се отразява отрицателно върху икономиката. При другите страни тези промени доведоха до спад само за 2-3 години, след което започна процес на възстановяване.

Фигура 9. БВП на човек от населението (в щ. дол.)

Източник: Transition Report – 2010, EBRD estimate.

Фигура 10. БВП на човек от населението (в щ. дол.)

Източник: Transition Report – 2010, EBRD estimate.

В България възстановяването започна едва през 1997-98 г., когато започва да се осъществява трансформация на обществото и икономиката. Но дотогава вече беше натрупано изоставане повече от 2 пъти. И от страни, които са били в една група в началото, след това разликата между нас и останалите страни е чувствителна. И виждате на следващата Фигура 10, въпреки успешните 10 години на растеж в България, тази разлика продължи като тенденция и даже се задълбава. Защото ти може да растеш с едни и същи темпове, но като си по-малък, разликата в чисто количествено отношение се увеличава и става много по-чувствителна.

Втори период 1998 – 2008 г.

Годишите от 1998 до 2008 се характеризират с макроикономическа стабилност и умерен растеж на икономиката. Основните причини за това са въвеждането на валутен борд и ускоряване на процеса на реформиране на икономиката. Той беше съпътстван с макроикономическа стабилност, ускорена приватизация, масивно навлизане на преки чуждестранни инвестиции, ускоряване на икономическия растеж и ниско равнище на безработицата.

Моите очаквания бяха, че след приватизацията на по-голямата част от предприятията, пазарната икономика ще получи основания за нормално функциониране и дефектите от първия период ще изчезнат. Това се оказа грешно предположение, защото моделът на търсене на доход от неикономически фактори от първия етап не беше преодолян, а видоизменен.

Основните характеристики на модела на функциониране на икономиката са следните: той е насочен не само към държавните предприятия, чийто брой намаля заради приватизацията, запазиха се лицата и групите за получаването

на рента на основата на политическа и икономическа власт, позиции в бюрократичната система, измама и други не-икономически фактори, широко са представени измамите с ДДС, акцизи, митнически нарушения, присвояване на част от предприсъединителните, структурните и др. фондове от ЕС. В крайна сметка се утвърди паралелна система на рентно-ориентиран бизнес, който пречи на нормалното функциониране на пазарно-ориентирания бизнес (нагласени конкурси, нелоялна конкуренция, предимства от неправомерно намалени разходи и т.н.). Това са пазарни дефекти, които държавата е призвана да премахне, още повече, че в нашия случай те възникват с участието на представители на политическата класа.

Тази система не обхваща цялата икономика. Но нейното влияние се разпростира и върху тези сектори, които на пръв поглед изглеждат като независими, като не толкова поддаващи се на влияние на описаното до тук. Влиянието на тези дефекти във функционирането на пазарната икономика, а те са също и дефекти във функционирането на политическата система, това влияние е много по-голямо, отколкото е техният кръг, в който се осъществяват. Това е основната пречка, която не позволява на икономиката да се развива с такива темпове, за които има потенциал и да използва всички възможности за развитие.

Трети период 2009 - 2014 г.

Различието на този период от предишния е, че той е доминиран от световната финансова и икономическа криза и следкризисната стагнация. Неговите характеристики бяха разгледани в началото на доклада, но сега вече можем да допълним изводите от анализа.

Темповете на растеж на икономиката можеха да бъдат с 2-3 процентни пункта по-високи, отколкото са сега, ако беше преодолян порочният модел на нейното функциониране. Ако беше изпълнено това условие, темповете на растеж можеха да бъдат по-високи и през периода 1998-2008 г. Сега България можеше да бъде в групата на останалите страни от Централна и Източна Европа, където ѝ е мястото, с два пъти по-висок БВП на глава от населението.

Ще се опитам накрая да резюмирам основните изводи от доклада.

Основният проблем на икономическото развитие на България е съществуването на обществени институции, които не работят за обществения интерес и пречат на нормалния, пазарно-ориентиран бизнес. Нашата икономика не страда от много пазар, а от дефекти във функционирането на пазара.

Като първа стъпка трябва да се признае порочният характер на връзката на политици с рентно-ориентирания бизнес. Без това не можем да очакваме да започне осъществяването на реформи с цел осигуряване на нормални условия за функциониране на пазара и за защита на обществения интерес.

Добре работещи институции не означава повече държавна намеса в икономиката, а изграждане на ефективно работещи институции, премахване на дефектите във функционирането на пазара, когато и където се появят, определяне на правилата и осигуряване на тяхното спазване.